

Ключевые слова: банковская система, банковское регулирование, государственное регулирование банковской деятельности, Национальный банк Украины.

The article revealed the economic substance of the terms «banking regulation» and «government regulation of banking activities», which form the theoretical basis for banking, as well as the necessity of separation of these concepts and defined the limits of their application.

Key words: banking system, banking regulation, globalization, economic system, National Bank of Ukraine.

Надійшло 14.02.2012.

УДК 330.341.1

О.О. Завгородня

ІННОВАЦІЙНА ДИНАМІКА: СУБСТАНЦІОНАЛЬНІ ОСНОВИ І КАТЕГОРІАЛЬНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ

У статті інноваційна динаміка розглядається як специфічна форма еволюційного руху економічної системи, породжена прикладною креативною діяльністю економічних акторів і пов'язана з цілеспрямованими оригінальними якісними змінами спадкової екогенетичної інформації.

Ключові слова: економічна система, рух, взаємодії, екогенетична інформація, творчість, креативні сутнісні сили людини, інноваційна динаміка.

Вступ. Дефінітивна неоднозначність категорій, за допомогою яких у сучасній фаховій та навчально-методичній літературі розкриваються різноманітні аспекти якісної мінливості економічних систем у плині часу, є невід'ємною ознакою етапу становлення економічного постнеокласицизму. Протягом двох останніх десятиріч традиційна для фундаментальної економічної науки (ФЕН) термінологія не тільки критично переглядається на засадах сучасної методології і міждисциплінарних запозичень, а й постійно збагачується завдяки новітній емпіриці глобальних змін.

Наприкінці ХХ ст. одним з результатів оновлення й поповнення тезауруса ФЕН стає поява і популяризація категорії «інноваційна динаміка». Слід визнати, що її введенню в науковий обіг не передували дискусії ні про доречність впровадження, ні про її змістове наповнення. Водночас контекст публікацій, доповідей і програмних речей політиків свідчить про наявність розбіжностей у трактуванні цієї категорії. Нам вдалося виявити три логічно несуперечливі, комплементарні варіанти її тлумачення [1–6]. У першому акцент робиться на зовнішніх проявах «життя» інновацій, а інноваційна динаміка ототожнюється з якісними макроскопічними змінами економічної системи внаслідок оригінальних метаморфоз її мікро- й мезоелементів. У другому категорія «інноваційна динаміка» вживається для характеристики моделі розвитку, що підживлюється безперервним потоком інновацій. У третьому, найбільш розповсюджені, вона явно чи неявно пов'язується з внутрішніми закономірностями й механізмами розгортання самих інноваційних процесів. Зрозуміло,

що така сегментація дефінітивного простору апіорі ускладнює реалізацію пізнавальних, методологічних та прикладних потенцій цієї категорії.

Метою статті є визначення сутності й змісту інноваційної динаміки як специфічної форми руху економічних систем. Дослідження ґрунтуються на методологічних засадах діяльнісного підходу у поєднанні з економічною синергетикою та еволюціонізмом.

Виклад основного матеріалу. Не викликає сумнівів, що вихідним моментом анотованої словникової роботи має стати первинне поняття руху, яке відображає універсальний атрибутивний спосіб існування усіх форм матерії у часі та просторі. Це також стосується найвищої на цей момент постматеріальної соціальної форми, утвореної різноманітними проявами свідомої діяльності людини, її критичної й творчої рефлексії навколишньої дійсності та вкоріненості в неї шляхом перетворювальної суспільної практики.

Точка зору матеріалістичної філософії на рух однозначна: це усі форми мінливості об'єктів та явищ матеріального і нематеріального світу, тобто мінливість взагалі. Остання має виключно процесуальну природу, виражається через різні форми активності і визначається через відмінності між внутрішніми станами носія руху та/або у його позиціонуванні у зовнішньому середовищі у різні моменти часу. Відповідні перетворення і переміщення здійснюються завдяки таким субстанціональним формам руху, як взаємозв'язки, взаємовідносини і взаємодії.

Перші виконують важливу місію з реалізації діалектичного принципу причинності. Вони уособлюють казуальність, взаємообумовленість, співбуття явищ і процесів, розподілених у часі, та зумовлюють генетичний і структурний аспекти рухливості систем будь-якої природи. Взаємовідносини є втіленням одночасної сталої взаємозалежності («небайдужості») елементів системи один від одного. Вступаючи в них, останні утверджують факт свого існування, самовизначаються, проявляють свої наміри і ставлення до оточення, презентуються притаманні кожному з них якості та властивості. Разом останні є причиною і приводом наявної небайдужості, вказівкою на можливі спільні точки дотику небайдужих один до одного елементів та на напрями і характер їх потенційних взаємовпливів. Саме взаємовідносинам належить пріоритетність при реалізації принципу всезагального зв'язку та визначенні функціональних залежностей.

Рушійний потенціал міжелементних взаємозв'язків та взаємовідносин актуалізується у взаємодіях. Звернення до філософії [7, с. 45–64] дозволяє всебічно розкрити сутність взаємодій як фундаментальної категорії, що:

- уособлює внутрішню єдність усіх форм руху матерії та є квінтесенцією їх інтерактивного початку;

- відображає взаємовплив різних елементів системи один на одного, їх взаємообумовленість шляхом взаємомінливості у часі та просторі (обопільну зміну станів, структуро- і морфогенез, породження одних елементів іншими), відтак, має розглядатися у генетичному, організаційно-структурному та функціональному аспектах в кількісному, якісному та часовому вимірах;

- породжує різні типи м'яко детермінованих ланцюгових причинно-наслідкових реакцій, що забезпечують відтерміновану взаємомінливість учасників.

За образною метафорою, саме взаємовідносини та взаємозв'язки є тими «нитками», з яких прядеться тканина матерії [8, с. 89]. У кожному конкретному випадку їх структурної упорядкованості, самовідтворенні та повторюваності у часі формуються цілісності, що якісно виділяються із середовища неповторними емерджентними властивостями. Констатуючи цей факт, філософія надає методологічний «ключ» до пізнання руху чи саморуку систем будь-якої природи, у т. ч. соціально-економічних, і спонукає дослідників акцентувати увагу на взаємодіях як на абстрактній «активній елементарній одиниці руху» [9, с. 190].

Рух кожної системи супроводжується невинною боротьбою в ній тенденцій до мінливості і сталості. Їх ґносеологічну диференціацію філософія здійснює за допомогою багатьох антиномій, серед яких особливе місце посідає категоріальна пара «статика – динаміка». Вона має грецьке походження і завдячує своїм впровадженням у загальнонауковий лексикон Аристотелю. Основний тягар відповідальності за її осучаснене змістове наповнення бере на себе синергетика, яка, спираючись на холістичне сприйняття реальності, інтегрує останні здобутки природо- та суспільствознавства щодо розкриття спільних та специфічних таємниць буття неорганічної, живої (біологічної) і соціальної форм матерії.

Внаслідок плідної міждисциплінарної роботи формується загальнонауковий погляд на статику як на тимчасовий стан спокою (рівноваги) певного об'єкта (явища), що характеризується відсутністю зовнішніх проявів будь-якої активності, *вираженим пануванням* в його русі тенденцій до сталості з відповідним наближенням до нуля вектором руху. Останні можуть виявлятися різними способами. Їх вибір корелює із попередньо обраною системою координат; початковим і кінцевим значенням шкали часу та її масштабуванням; з параметрами й показниками, з константністю яких у спостерігача асоціюється сталість і статичність.

Протилежністю локалізованих і застиглих у часі статичі є динаміка. У загальному сенсі вона визначається як тип руху об'єкта (явища), що вирізняється серед інших будь-якими вираженими формами активності (процесуальності) безвідносно до природи і місцезнаходження їх рушійних сил. У переважній більшості випадків така активність протягом певного періоду діагностується на основі її супутніх *ненульових* локальних та зовнішньоорієнтованих потоків речовини, енергії та інформації. На шляху від абстрактного до конкретного дефініція динаміки уточнюється, і вона починає пов'язуватися вже не з довільною вираженою процесуальністю. Її ототожнюють з узагальненою характеристикою усіх типів руху та відповідних їм моделей взаємодій, яким притаманне виражене домінування тенденцій до кількісної та/або якісної мінливості носія руху.

Про основний метод ідентифікації мінливості вже згадувалося – це порівняння станів системи у часі. Звісно, що попередньо має бути проведено селекційну роботу з виділення параметрів, через вимірювання та порівняння яких і буде зроблено відповідні висновки. До речі, філософія спільно із загальною теорією систем спрощує конкретним фундаментальним і прикладним наукам завдання пошуку таких параметрів. Вона пропонує уніфікований, проранжований з урахуванням інерційності ендогенних процесів перелік індикаторів, через мінливість/сталість яких проявляється динамічність/статичність систем будь-якої природи.

При їх презентації ми пропонуємо їх поділ на три комплементарні, тісно взаємопов'язані відносинами м'якої субординації групи, кожна з яких відображає цілком конкретний аспект динаміки відкритої складноорганізованої системи (рис. 1). Додамо, що наведена систематизація об'єктів мінливості відповідно до їх потенційної лабільності/стійкості в часі відображає лише виявлені сучасною наукою найбільш ймовірні стрижневі тенденції, але вона зовсім не є всезагальною та жорстко детермінованою. У реальній дійсності завжди знайдеться місце для випадку, здатного втрутитися в природний хід подій і порушити його, наукових відкриттів, що змінюють уявлення про світоустрій, та об'єктивно обґрунтованих новаційних проектів щодо його вдосконалення тощо.

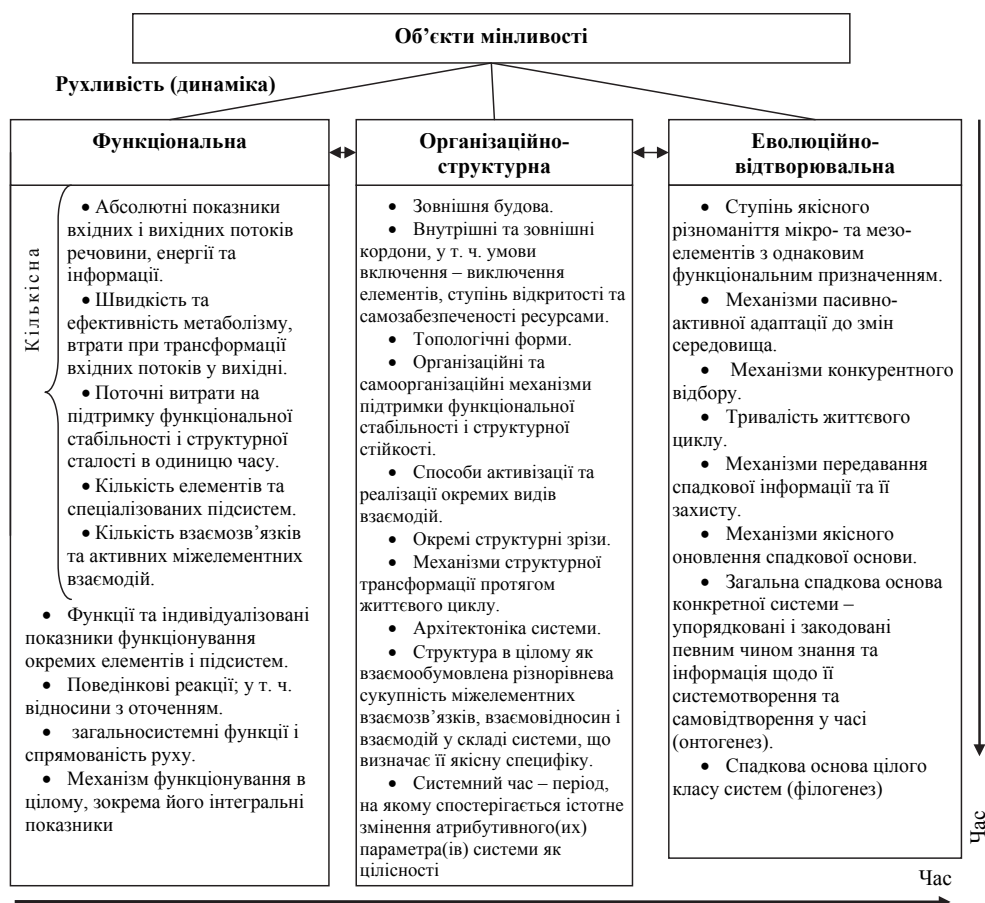


Рис. 1. Групування і ранжування об'єктів мінливості з урахуванням потенціалу їх стійкості у часі

Слід підкреслити, що основні змістові розбіжності у наявних поглядах на динаміку економічної системи пов'язані виключно з тим, які саме види змін слід розглядати як суттєві, атрибутивні й сигнальні. За відпо-

відними економіко-світоглядними позиціями умовно можна вирізнити представників трьох напрямів:

- *функціоналізму* (Дж.М. Кейнс, П. Самуельсон, Р. Харрод, Є. Домар, Е. Хансен та ін.), розквіт ідей якого щодо статичності структури (непорушної анатомії економічної системи) та динамічної функціональності (його фізіології) припав на 50–60-ті роки ХХ ст.;

- найбільш потужно представленого сьогодні *ФЕН структуралізму* (Е. Денісон, К. Ерроу, Б. Кваснюк, Дж. Мід, р. Лукас, К. Перес, П. Ромер, Р. Солоу, М. Туган-Барановський, К. Узава, Е. Шешинські та ін.), для якого показовою є абсолютизація структурної рухливості економічної системи;

- *еволюціонізму* (С. Глазьев, М. Кондратьєв, Б. Кузик, В. Маєвський, В. Макаров, У. Нельсон, С. Уїнтер, Й. Шумпетер, В. Яковець, та ін.), який все активніше завойовує та відстоює своє право на майбутнє як провідна загальна теорія та методологія дослідження проблем руху економічних систем різного рівня агрегування у відкритому глобальному середовищі.

Якщо виокремити геніальні, багато в чому випереджаючі свій час ідеї М.І. Туган-Барановського, М. Кондратьєва та Й. Шумпетера, то стисла історія взаємовідносин цих напрямів вкладатиметься в класичну схему Гегеля «теза → антитеза → синтез». Впевнене крокування еволюціонізму жодним чином не ставить під сумнів вагомість здобутків «ворогуючих» між собою попередників, зокрема відкритих ними законів функціонування та структурної самоорганізації. Навпаки, вони ним творчо опановуються й органічно включаються в теоретичні новобудови в статусі часткових випадків еволюційної економічної динаміки та в контексті ускладнення й форм руху, їх взаємопереходів з елементами наступності і спадковості.

Шляхом інтеграції також знаходиться компроміс щодо об'єкта наступності, мінливості та відбору в економічній системі. Цим об'єктом постає *спадкова основа* – закодована належним чином екогенетична інформація, що містить одночасно: а) програму структурного циклічного самовідтворення економічної системи як цілісності у часі; б) відомості щодо її функціонального призначення, цілей і ціннісних пріоритетів руху; в) механізми самореференції; г) механізми підтримки структурно-динамічної рівноваги та навігації у відкритому альтернативному майбутньому; д) набір апробованих поведінкових (інстинктивних) реакцій на відхилення від прокладеного курсу і на типові виклики оточення тощо.

Щодо субстанції економічних взаємодій та економічної динаміки, то з цього приводу також вже досягнуто консенсусу. Нею визнана економічна діяльність, яка у сучасній інтерпретації постає перед нами як:

- категорія, світоглядний принцип та онтологія економічного буття;
- всезагальний універсальний багатофакторний і мультипараметричний спосіб перетворення суб'єктивних потенцій і сутнісних сил людини в об'єктивний фактор індивідуального та суспільного розвитку;

- динамічний, внутрішньосуперечливий феномен, структурна мінливість якого одночасно є і причиною, і наслідком еволюційного руху економічного соціуму;

- засіб підтримки динамічної рівноваги економічних акторів і досягнення ними цілком конкретних цілей в процесі безперервних інтерактивних коеволюційних взаємовідносин з навколишнім середовищем.

Діяльнісна природа і генетична спорідненість усіх видів економічних взаємодій пояснює їх певний ізоморфізм, наявність і тотожність базових складових, таких як:

- суб'єкти (індивідуальні, колективні, суспільні);
- об'єкт(и), на якого(их) орієнтована діяльність;
- саму активність, що виражається у певному способі опанування об'єкта (суб'єкт ↔ об'єктні взаємодії) та організації взаємовідносин з іншими суб'єктами, свідомо-випадковому прямому чи опосередкованому впливу на них (суб'єкт ↔ суб'єктні взаємодії);
- результат, його явні і латентні внутрішні та екстернальні складові;
- механізм оцінки ефективності як програми досягнення результату (мети), так і фактичного виконання цієї програми;
- середовище, в якому відбуваються взаємодії;
- об'єктивні закони, закономірності і принципи, що їх регламентують і обмежують;
- самообмеження, пов'язані з: а) усвідомленням можливих позитивних і негативних наслідків власних дій; б) необхідністю дотримуватися певних ціннісних установ, традицій, стереотипів і правил поведінки, притаманних тому інституційному середовищу, в якому живе та діє суб'єкт; в) розумінням своїх прав і обов'язків, а також формальних і неформальних меж припустимого («табу») тощо.

Щоб сформулювати й обґрунтувати цей перелік, постнеокласична економічна версія теорії діяльності вбирає в себе та критично опановує плідний спадок попередників, збагачує його культом творчості (Т. Парсонс, М. Хайдеггер), аксіомою неінтенціональності (небайдужості) об'єкта (Т. де Шарден, Ф. Фукуяма), діалектикою цілеспрямованої діяльнісної та несвідомо-інстинктивної поведінкової складових суспільного буття (Г. Батищев, В. Лекторський, Ж.-П. Сартр), ідеєю людинорозмірності (В. Стьопін) тощо. Саме остання дозволяє по-новому поглянути на місце людини в економічній реальності. У ній вона гордо (хоч і трохи ідеалізовано) постає як:

- головна дійова особа, спроможна до різних видів активності, що можуть бути орієнтовані на себе, певний об'єкт(и) чи інших суб'єктів;
- суб'єкт, частково вільний від біологічного детермінізму, наділений свободою прийняття рішень, який протягом дієздатного життя може обирати й змінювати свою спеціалізацію і функціональні ролі;
- істота, спроможна до саморефлексії, самомотивації, навчання і саморозвитку, яка є носієм знань, досвіду, цінностей і навичок як успадкованих від попередніх поколінь, так і унікальних власно набутих;
- «архітектор і дизайнер майбутнього», здатний передбачувати, прогнозувати і цілеспрямовано творити його.

Аналіз сучасних уявлень про феномен креативності взагалі та його економічні прояви зокрема дозволяє зробити ряд принципово важливих узагальнень щодо нього. Насамперед відзначимо, що економічна творчість, з одного боку, є невід'ємним компонентом життєдіяльності людини, вищою формою її існування як актора еволюції та коеволюції з природою й соціумом, заснованою на діалектиці уречевлення і олюднення традиційних та (або тільки) креативних сутнісних сил людини [10, с. 65]. З іншого — специфічним процесом/видом діяльності, суб'єкти якого спе-

ціалізуються на задоволенні відтворювальних потреб й подоланні протиріч економічної природи шляхом цілеспрямованих оригінальних (унікальних) за змістом чи формою якісних перетворень відкритої людино-розмірної реальності.

Для більш яскравого й чіткого прояву унікальних рис економічної творчості доцільним буде контрастне порівняння споріднених протилежностей — креативного та репродуктивного початків (сторін) економічної діяльності та їх основоположних новаційних і традиційних взаємодій (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика новаційних та традиційних взаємодій економічних акторів*

Ознаки		Економічні $C \leftrightarrow C$ та $C \leftrightarrow O$ взаємодії	
		Традиційні	Новаційні
Домінантні рушійні мотиви		Зовнішні	Внутрішні
Характер		Усвідомлений, підсвідомий (доведений до автоматизму)	Усвідомлений
Зміст		Перетворення людинорозмірної дійсності згідно з минулим досвідом, повторення відомого	Розробка і впровадження нового в контекст дійсності, оригінальні якісні зміни самої людини та її оточення
Сенс		Задоволення потреб при простому чи екстенсивно розширеному самовідтворенні	Задоволення потреб при інтенсивно розширеному самовідтворенні
Субстанціональні основи		Привласнення традиційних ССЛ, їх олюднення та уречевлення	Привласнення креативних та традиційних ССЛ, їх олюднення і уречевлення
Вплив на екогенетику системи		Консервація та доведення до досконалості наявного Екогенетичного матеріалу	Прогресивне якісне оновлення екогенетичного матеріалу
Принцип еволюції, що реалізується		Спадковість	Селективно спрямована мінливість
Результати	Уречевлений, що може бути повністю чи частково відчуженим	Традиційне благо	Інтелектуальний продукт, Інноваційне благо
	Олюднений, що не відчужується	Приріст традиційних сутнісних сил	Приріст креативних та традиційних сутнісних сил

* З використанням [11, с. 178–180].

У свою чергу, інноваційні взаємодії слід розглядати як прикладну складову економічної творчості, як історично обумовлений контекстуальний тип руху акторів, за якого вони цілеспрямовано оновлюють емпі-

рично досяжний особистий економічний простір і наявний екогенетичний матеріал шляхом свідомої розробки та імплантації в нього будь-яких носіїв оригінальної корисної новизни і каталізаторів прогресивних якісних змін (інновацій). Спадковий інформаційний екогенетичний код системи ендегенно чи екзогенно свідомо заражається «вірусом» інновацій та, підпавши під його вплив, починає руйнуватися (точніше, послаблюються певні взаємозв'язки й вивільняються відповідні ресурси) і, набуваючи нової емерджентно-індукованої якості, перебудовуватися за тим сценарієм, носіями якого вони є (рис. 2).

Зрозуміло, що інноваційна динаміка породжується множиною різноманітних інноваційних взаємодій. Узагальнюючи вищевикладене, її можна визначити як специфічну форму руху економічної системи, під час якої остання за результатами олюднення та уречевлення креативних сутнісних сил людини набуває вираженої нової оригінальної корисної якості. Кінцева мета таких змін – зняття обмежень прогресивного саморуку в перманентно мінливому конкурентному середовищі, збереження за несприятливих обставин і підвищення рівня задоволення еволюційно-відтворювальних потреб.

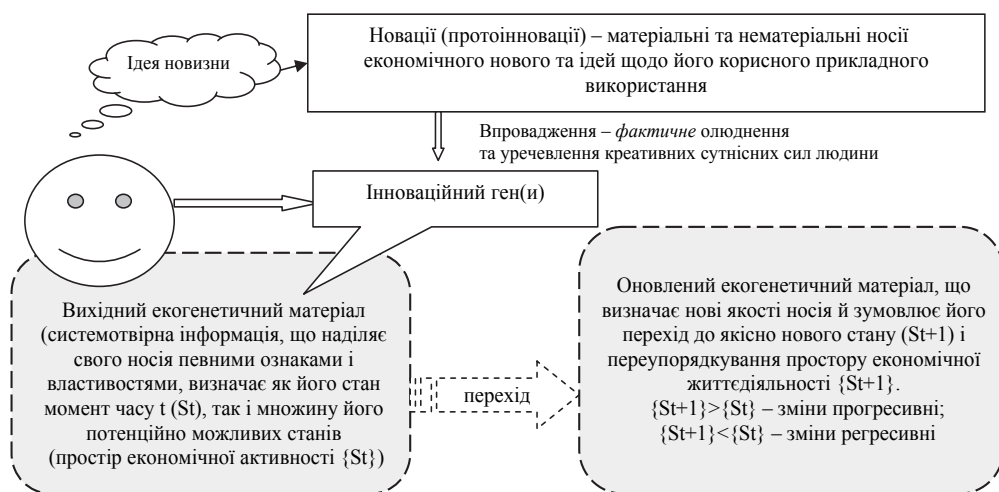


Рис. 2. Якісна мінливість відкритої економічної системи як результат спрямованого інноваційного оновлення її екогенетичної інформації

Висновки. Пропонований погляд на інноваційну динаміку, її креативні генетичні першоджерела та субстанціональні основи відкриває перспективи подальших досліджень специфіки буття цього економічного феномена в еволюційному контексті та буде корисним при аналітиці його конкретних форм і регуляторних механізмів.

Список використаної літератури

1. Гринин Л.Е. Глобальный кризис в ретроспективе: Краткая история подъемов и кризисов: от Ликурга до Алана Гринспена / Л.Е. Гринин, А.В. Коротаев. – М.: URSS, 2010. – 316 с.

2. Громов Г.С. Инновационный механизм эпохи Интернета: динамика, факторы и асимметрия рисков / Г.С. Громов. — М.: Изд. дом «Палладиус», 2008. — 142 с.
3. Матвеева Т.Ю. Введение в современную макроэкономику / Т.Ю. Матвеева. — М.: ГУ ВШЭ, 2008. — 511 с.
4. Нижегородцев Р.М. Моделирование инновационных процессов и экономической динамики / Р.М. Нижегородцев. — СПб.: Ленанд, 2006. — 392 с.
5. Румянцева С.Ю. Длинные волны в экономике: многофакторный анализ / С.Ю. Румянцева. — СПб.: Изд-во С-Петербург. ун-та, 2003. — 232 с.
6. Чесбро Г. Теория открытых инноваций. Создание прибыльных технологий / Г. Чесбро. — М.: Поколение, 2009. — 412 с.
7. Крапивенский В.П. Социальная философия / В.П. Крапивенский. — М.: ВладДос, 2004. — 386 с.
8. Кармин А.П. Общество в свете системно-синергетического подхода / А.П. Кармин // Вестник Санкт-Петербургского философского общества. Спец. вып. к 85-летию М.С. Кагана. — СПб, 2001. — С. 86–102.
9. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин. — М., 1992. — 476 с.
10. Тарасевич В.Н. О синергетике инноваций / В.Н. Тарасевич // Экономика Украины. — 2009. — № 4. — С. 65–73.
11. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы: учеб. пособие для студентов экон. направлений и специальностей / В.Л. Иноземцев. — М.: Логос, 2000. — 302 с.

В статье инновационная динамика рассматривается как специфическая форма эволюционного движения экономической системы, обусловленная прикладной креативной деятельностью экономических акторов и связанная с целенаправленными оригинальными качественными изменениями наследственной экогенетической информации.

Ключевые слова: *экономическая система, движение, взаимодействия, экогенетическая информация, творчество, креативные сущностные силы человека, инновационная динамика.*

In article innovative dynamics is considered as the specific form of evolutionary movement of the economic system, which is caused by applied creative activity of economic actors and connected with purposeful original qualitative changes of hereditary eco-genetic information.

Key words: *economic system, movement, interactions, eco-genetic information, creativity, creative essential human forces, innovative dynamics.*

Надійшло 7.02.2012.